

Dân trí và việc nâng cao trình độ dân trí hiện nay

HỒ HOÀNG HOA

Trình độ dân trí là hệ thống tri thức toàn vẹn về văn hóa, hàm chứa những giá trị tinh thần của dân tộc và thời đại. Nâng cao trình độ dân trí là nâng cao các kiến thức về khoa học - kỹ thuật, về toàn bộ thể chế chính trị, về hiến pháp và pháp luật, về các chuẩn mực đạo đức và luân lý, về quan điểm thẩm mỹ tiến bộ trong thưởng thức nghệ thuật và trong sinh hoạt đời thường. Do đó, giáo dục và khoa học luôn luôn là những hoạt động trực tiếp tới trí tuệ, có tác dụng mở mang dân trí. Kinh nghiệm lịch sử của nhiều nước đã chỉ ra rằng, chiến lược đẩy nhanh sự phát triển của một đất nước không thể bỏ qua các hoạt động về giáo dục và khoa học. Để thắng trong cuộc chạy đua kinh tế, nhiều nước - nhất là những nước trong vòng cung Thái Bình Dương (Nhật Bản, Nam Triều Tiên, Xingapo, Đài Loan...) đã coi giáo dục là mũi nhọn.

Ở nước ta, khi mà cuộc cách mạng khoa học - kỹ thuật ra đời ở châu Âu làm nảy sinh nền sản xuất đại công nghiệp cơ khí, thì nền văn minh nông nghiệp đã phát triển đến độ chín muồi, nhưng tính chất của nó vẫn là nông nghiệp cổ truyền, dựa trên nền tảng sản xuất thủ công.

Dương nhiên, là nơi sinh tụ của nhiều dân tộc, do đó, nền văn hóa truyền thống Việt Nam nói chung và trình độ dân trí nói riêng mang tính chất đa dạng cả về trình độ phát triển lẫn hình thức biểu hiện của nó. Đồng thời trong tiến trình phát triển, nền văn hóa đó luôn diễn ra theo cách hội nhập và xếp tầng lên nhau giữa các lớp và các yếu tố. Ở đây chưa có một cuộc cách mạng xã hội thực sự nào trong lịch sử văn hóa truyền thống dân tộc, do đó trình độ dân trí tự tồn cùng với những giá trị bắt nguồn từ tinh thần nhân bản Việt Nam.

Ngoài tinh thần dân chủ xã hội, biểu hiện ở nền phong hóa thuần hậu, ở lệ làng, chúng ta còn có một vốn kiến thức phong phú trong cuộc đấu tranh giữ nước - đặc biệt là vốn kinh nghiệm dồi dào của nghề trồng lúa nước và tiểu, thủ công nghiệp, cần được kế thừa và nâng cao, biến nó thành tinh thần dân chủ công dân, ý thức khoa học và tinh thần trọng pháp luật của xã hội mới.

Từ sau cách mạng tháng Tám thành công, việc nâng cao trình độ dân trí ở nước ta trở thành một bộ phận khăng khít của cuộc cách mạng. Đây là vốn ban đầu rất quý để xây dựng sự nghiệp phát triển của đất nước. Những cứ liệu khảo sát của Viện Xã hội học và số liệu điều tra hộ nông dân của dự án quy hoạch tổng thể đồng bằng sông Cửu Long trong những năm gần đây cho thấy, hiện nay ở nông thôn đã hình thành những nhóm nông dân có các trình độ canh tác khác nhau. Mặc dù chiếm số đông ở đây vẫn là nhóm nông dân sản xuất theo kinh nghiệm truyền thống và đã biết áp dụng một số tiến bộ khoa học - kỹ thuật cũng đã xuất hiện nhóm nông dân biết phát huy việc áp dụng những tiến bộ của công nghệ mới.

Xã	%			
	Tam Sơn (Hà Bắc)	Hải Vân (Nam Hà)	Tân Hòa (Long An)	Đại Tam (Hậu Giang)
1. Nhóm nông dân biết phát huy việc áp dụng những tiến bộ công nghệ mới	11,1	17,8	13,5	16,2
2. Nhóm nông dân sản xuất theo kinh nghiệm và biết áp dụng một vài tiến bộ khoa học kỹ thuật	76,1	74,0	64,7	73,2
3. Nhóm nông dân sản xuất hoàn toàn theo kinh nghiệm	12,8	8,2	17,8	10,6

Từ khi đất nước được giải phóng đến nay, đặc biệt là sau thời kỳ đổi mới chính sách kinh tế, chúng ta đang đứng giữa cơn lốc của những biến đổi xã hội và sự phát triển mạnh mẽ của cuộc cách mạng khoa học và công nghệ. Mọi giá trị đang thay đổi, trong đó cái mới đang hình thành, cái cũ đang bám dai dẳng trong mọi sinh hoạt tinh thần của xã hội. Thêm vào đó là sự xuất hiện của các phương tiện thông tin đại chúng hiện đại thâm nhập vào mọi ngõ ngách của cuộc sống, có ảnh hưởng đến mọi lĩnh vực của hoạt động nâng cao trình độ dân trí. Thể hiện cho một khía cạnh của mặt tích cực là sự tăng cường khả năng cung cấp công nghệ cải tiến, sự hấp thu nhanh nhạy các tiến bộ kỹ thuật trong sản xuất.

Tuy nhiên cũng còn nhiều điều đáng lo ngại về dân trí ví dụ như trong cả nước số học sinh phổ thông trung học đang có xu hướng giảm dần: Năm học 1987-1988: 991.800 học sinh; 1988 - 1989: 817.000; 1989 - 1990: 662.000; 1990 - 1991: chỉ còn 542.200 học sinh. Và, hiện đang có tới 2.674.163 người từ 6 đến 29 tuổi mù chữ, trên 80% lao động chưa qua đào tạo nghề, tỷ lệ kỹ sư trên số lao động còn thấp 33 kỹ sư/ 10.000 lao động (tỷ lệ này ở Nam Triều Tiên là 35, ở Mỹ là 160, ở Nhật là 240) ¹

Trong điều kiện biến đổi xã hội, khoa học và công nghệ đang phát triển dữ dội và đang đóng vai trò của lực lượng sản xuất trực tiếp, thì việc nâng cao dân trí là nâng cao điều kiện chủ quan để có thể đón nhận và có thể sử dụng kịp thời những thành tựu văn hóa mà loài người đã đạt tới. Đương nhiên chúng ta cần đón nhận và tiếp thu có chọn lọc các thành tựu văn hóa tiến bộ, đồng thời nâng cao các giá trị văn hóa truyền thống hòa nhịp với tầm cao tư tưởng của thế giới hiện đại.

Trong thời kỳ chuyển tiếp, mở rộng hoạt động khai trí là biện pháp quan trọng nhất. Trước mắt, hoạt động khai trí cần nhằm vào các mục tiêu thiết thực như: Phổ biến các kiến thức phổ thông về khoa học - kỹ thuật, về toàn bộ thể chế chính trị, về chuẩn mực đạo đức và luân lý, về những quan điểm thẩm mỹ tiến bộ, khắc phục những ảnh hưởng của văn hóa lạc hậu có nguồn gốc từ trong các xã hội trước đây để lại, tạo ra tiềm năng trí tuệ ngày càng nhiều trong nhân dân lao động, trên cơ sở phổ cập từng bước và thanh toán nạn mù chữ trong một bộ phận nhân dân hiện nay. Điều cấp thiết nhất là cần nhanh chóng hình thành một đội ngũ lao động kỹ thuật lành nghề, đặc biệt là đội ngũ công nhân kỹ thuật làm lực lượng nòng cốt cho sự nghiệp công nghiệp hóa đất nước và phát triển mạnh một đội ngũ

¹ Học viên Nguyễn ái Quốc: *Văn hóa xã hội chủ nghĩa*. Nhà xuất bản Tư tưởng - Văn hóa, Hà Nội, 1991.

trí thức và nhân tài đủ sức đưa đất nước vươn lên ngang tầm thời đại trong một thời gian ngắn nhất. Như vậy chính sách nâng cao trình độ dân trí sẽ phải hướng tới:

1. Xây dựng hệ thống giáo dục thường xuyên nhằm đáp ứng nhu cầu học tập của người lao động có mọi trình độ học vấn khác nhau, tạo ra những hình thức đào tạo đáp ứng được những yêu cầu đa dạng của đội ngũ lao động thuộc các thành phần kinh tế trong xã hội hiện nay. Về khía cạnh này, việc làm giảm sự bất bình đẳng chung là cần thiết, nhưng thật là sai lầm, nếu chúng ta không xác định rõ động lực phát triển trong các khu vực kinh tế nhiều thành phần. Chẳng hạn, trong sự nghiệp phát triển kinh tế hàng hóa ở nông thôn, xét về tỷ trọng sản phẩm đem bán trên thị trường, những doanh nghiệp của chủ lò - xưởng, chủ thầu khoán, chủ trại và những hộ nông dân khá giả đã sản xuất được một khối lượng hàng hóa rất lớn, chiếm tới hơn 50% tổng sản phẩm đem bán trên thị trường.

2. Sử dụng mọi phương tiện thông tin đại chúng, kịp thời truyền đạt một cách sâu rộng những giá trị văn hóa dân tộc cũng như của nhân loại đến với mọi người để nhân dân lao động có thể tiếp cận thuận lợi với những thành tựu mới nhất trong cách mạng khoa học và công nghệ, thể chế chính trị, đạo đức, luân lý và những quan điểm thẩm mỹ tiên bộ, gắn liền với việc tăng cường khả năng cung cấp công nghệ cải tiến, tạo thành một hệ thống chính sách nhằm mở rộng khả năng sản xuất vật chất và tinh thần.

3. Những cứ liệu khảo sát trong những năm gần đây cho thấy, hiện nay đời sống văn hóa ở cơ sở, đặc biệt là ở nông thôn, hết sức nghèo nàn. Do đó, cần tiếp tục nâng cao hiệu quả giáo dục của các cơ quan văn hóa nghệ thuật, khoa học kết hợp với việc không ngừng nâng cao chất lượng hoạt động của các cơ quan giáo dục ngoài nhà trường như nhà văn hóa, câu lạc bộ, thư viện, bảo tàng, công viên văn hóa...

4. Để đạt được mục tiêu hình thành trong thế hệ thanh niên một hệ thống tri thức toàn vẹn về văn hóa, cần nhanh chóng hoàn thiện hệ thống giáo dục, tiếp tục thực hiện cải cách nền giáo dục phổ thông, tạo ra một thế hệ học sinh mới có khả năng làm biến đổi diện mạo tinh thần của đất nước theo hướng nhân đạo dân chủ và tiên bộ.

5. Nâng cao dân trí luôn luôn gắn liền với sự hình thành đội ngũ trí thức mới. Do đó chúng ta cần đánh giá đúng năng lực và tạo điều kiện cho các khả năng sáng tạo được sử dụng và phát triển. Đổi mới chính sách đối với tầng lớp trí thức là nâng cao khả năng tham gia hữu hiệu của họ vào sự nghiệp xây dựng đất nước như một lực lượng sản xuất trực tiếp. Nhìn chung, xã hội nước ta đang còn phải phấn đấu nhiều khi đứng trước ngưỡng cửa của văn minh công nghiệp. Do đó việc nâng cao dân trí là một yêu cầu cơ bản của chiến lược con người trong thời kỳ xây dựng đất nước hiện nay, quốc sách hàng đầu để phát huy nhân tố con người là đẩy mạnh hơn nữa sự nghiệp giáo dục, đào tạo, khoa học và công nghệ.